

Приредио Ненад Макуљевић

МОКРАЊЧЕВА КУЋА У НЕГОТИНУ

Неготин 2015.

Мокрањчева кућа у Неготину

приредио:

Ненад Макуљевић

издавач:

Музеј Крајине Неготин

2015.

за издавача:

Ивица Трајковић

рецензенти:

Саша Брајовић

Јелена Ердељан

лектура:

Ирена Ћировић

Аутор фотографија:

Зоран Радосављевић Кики

Штампа: „Графика Првенац“ Неготин

Монографија Мокрањчева кућа објављује се захваљујући средствима
Министарства за културу и информисање Републике Србије.

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ	5
Ненад Макуљевић МОКРАЊЧЕВА КУЋА: ОД РОДНОГ ДОМА ДО МУЗЕЈА	7
Емила Петровић МУЗЕЈ И МУЗЕЈСКА ПОСТАВКА ПОСВЕЋЕНА КОМПОЗИТОРУ СТЕВАНУ СТОЈАНОВИЋУ МОКРАЊЦУ	19
Вук Даутовић ЛИЧНА ЗАОСТАВШТИНА И ПРЕДМЕТИ ИЗ СПОМЕН КУЋЕ СТЕВАНА СТОЈАНОВИЋА МОКРАЊЦА У НЕГОТИНУ	25
Ивана Женарју СЛИКЕ И ФОТОГРАФИЈЕ У МОКРАЊЧЕВОЈ КУЋИ	47
Весна Стаменковић ЈАВНИ СПОМЕНИЦИ СТЕВАНУ МОКРАЊЦУ У НЕГОТИНУ	79
SUMMARY	
Nenad Makuljević THE MOKRANJAC'S HOUSE: FROM FAMILY HOME TO THE MUSEUM	93
Emila Petrović MUSEUM AND EXHIBITION DEDICATED TO THE COMPOSER STEVAN STOJANOVIĆ MOKRANJAC	94
Vuk Dautović PERSONAL LEGACY AND OBJECTS FROM THE MEMORIAL HOUSE OF STEVAN STOJANOVIĆ MOKRANJAC IN NEGOTIN	95

Ivana Ženarju PAINTING AND PHOTOGRAPHS IN THE MEMORIAL HOUSE OF STEVAN STOJANOVIĆ MOKRANJAC	96
Vesna Stamenković PUBLIC MONUMENTS DEDICATED TO THE STEVAN MOKRANJAC IN NEGOTIN	97

ЛИЧНА ЗАОСТАВШТИНА И ПРЕДМЕТИ ИЗ СПОМЕН КУЋЕ СТЕВАНА СТОЈАНОВИЋА МОКРАЊЦА У НЕГОТИНУ

У Мокрањчевој спомен кући у Неготину чува се већи број личних предмета и меморабилија, који су припадали славном српском композитору. Ови предмети делом су дати на излагање из композиторовог београдског легата,¹ а делом су завештани Музеју Крајине од Мокрањчевих наследника и потомака,² како би сачували и употпунили сећање на приватни простор Стевана Стојановића Мокрањца и његово деловање у српској средини крајем XIX и почетком XX века. Заоставштину, овде изложену, чине објекти који потичу из личног окружења самог Мокрањца, попут делова кућног намештаја и предмета који сведоче о његовој свакодневници, навикама и култури епохе у којој је стварао и живео. Такође, изванредан број предмета донео је сам Мокрањац, као вид меморије и успомене на путовања и турнеје, које је са Београдским певачким друштвом предузимао широм тадашње Европе. Важну групу објеката који се у збирци налазе чине уметнички израђене меморабилије, које су композитору уручене приликом свечане прославе двадесет и пет година његовог уметничког деловања и рада.

Заоставштина личних предмета, попут изложених у спомен кући Стевана Мокрањца, припада ширем корпусу појединачних збирки и легата, уобличених са намером да конструишу сећање на време и културу сопственика, њихов лични укус и начин становања, као и на породицу из које су потицали.³ Тиме се упоредо са предметима везаним за њихову јавну делатност, целовитије заокружује процес меморисања истакнутог појединца. Сам амбијент спомен куће осликава такође и локалну културну историју Неготинске Крајине из које је компози-

¹ АМК, *Инвентар музејских предмета, Ст. Ст. Мокрањац; Списак експоната, б. IV 1984; Уговор о привременом давању уметничко-историјских дела ради излагања, закључен између Музеја града Београда и Музеја Крајине у Неготину, 19. 05. 2014. год.*

² АМК, *Заоставштина Мирославе Мокрањац Музеју Крајине, преузета 21. фебруара 1992. год.*

³ Упореди: В. Даутовић, *Свет личних предмета и приватни простор Павла Бељанског, у: Меморијал Павла Бељанског, Ј. Јованов (ур.), Нови Сад 2013, 91-113.*

Ентеријер са делом салона Мокрањчеве спомен куће у Неготину.

тор потекао, будући да су поједини експонати који припадају грађанској култури Неготина из XIX и првих декада XX века, изложени као допуна која речитије контекстуализује изложени материјал унутар епохе у којој је истакнути композитор живео и стварао.

МЕМОРАБИЛИЈЕ ПОВОДОМ ЈУБИЛЕЈА

Поводом двадесет и пет година уметничког рада композитора Стевана Стојановића Мокрањца, уприличена је од стране Београдског певачког друштва свечана прослава у Народном позоришту у Београду, која се одиграла у среду 6. маја 1909. године. Први део програма названог „Мокрањчево вече“, подразумевао је извођење његових вокалних композиција. Концерту је присуствовао цвет ондашњег грађанства, високи чиновници, официри и представници дипломатског кора, те министри просвете и спољних послова. Јубилеју су присуствовали и представници српског краљевског дома, престолонаследник Александар и принцеза Јелена Карађорђевић.

Пре извођења концертног програма, председник Београдског певачког друштва предао је Мокрањцу орден Светог Саве III степена, којим је за његово стваралаштво и допринос одликован тога дана од стране краља Петра I Карађорђевића. Како се наводи, „концерт је извело двадесет и осам дама у белим тоалетама и око педесет господе у салонском оделу“. На паузи пред почетак другог дела концерта, изнесени су поклони и венци на дар слављенику: „једна ванредно лепо дуборезом израђена кула светиља, у чијем је сваком камену изрезан назив по једне мокрањчеве композиције, поклон Беогр. Певачког Друштва; једна лепа лира од дубореза са сребрним жицама, поклон од чланова Б. П. Друштва; једна велика вазна с цвећем, поклон од ученика Музичке Школе. Затим венци: од управе Б. П. Друштва, од капелника и чланова позоришног оркестра, од певачког друштва *Станковић*, од Удружења Српских Музичара и од Позоришне Управе. Онда почасне дипломе Српског Јеврејског Певачког Друштва и неготинског певачког друштва *Хајдук Вељко*. Најзад једна лепа рукописана споменица од секретара Беогр. Певач. Друштва.“ Концерт је завршен наступом старих и нових чланова Београдског певачког друштва. По завршетку концерта организован је банкет код Коларца, коме су, поред чланова

СТ. СТ. МОКРАЊЦУ

УПРАВА
БЕОГРАДСКОГ ПЕВАЧКОГ ДРУШТВА

Траке са слављеничког венца дарованог од управе Београдског певачког друштва.

Београдског певачког друштва и гостију, присуствовали изасланици мађарског певачког друштва из Дебрецина и изасланици београдског Сокола.⁴

Кула светиља – меморабилација поводом јубилеја 1909. године, израдио Јарослав Крејчик у Београду.

СТЕВАНУ МОКРАЊЦУ
СРПСКОМ КОМПОЗИТОРУ

КАПЕЛНИК ПОКОРНИ
И ЧЛАНОВИ ПОЗОРИШНОГ ОРКЕСТРА

Траке са слављеничког венца дарованог од капелника и чланова позоришног оркестра.

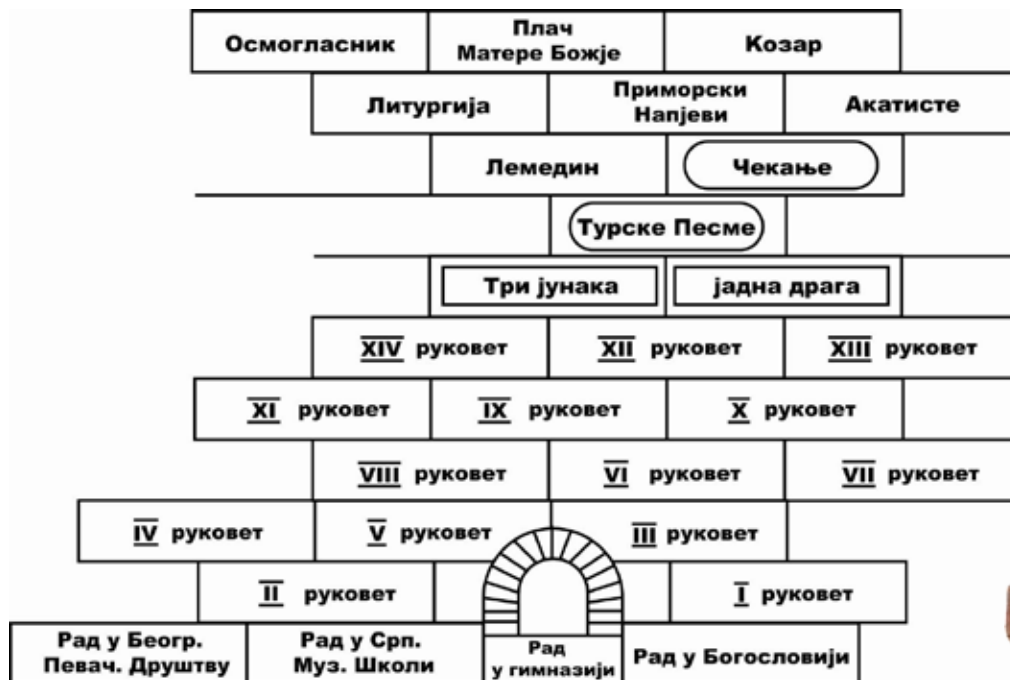
Међу сачуваним предметима из композиторове заоставштине налазе се траке са венаца које је добио приликом свог јубилеја. На првој траци од ружичастог атласа, написано је црним словима: „Управа београдског певачког друштва – Ст. Ст. Мокрањцу“, док је на другој црвеној траци златотиском уписано: „Стевану Мокрањцу српском композитору – капелник покорни и чланови позоришног оркестра“.

Поменућа кула светиља, која је приликом прославе јубилеја уручена, налазила се у Мокрањчевом београдском легату, а данас се чува изложена у његовој спомен кући у Неготину.⁵ Кула споменица израђена је од дрвета, техником дубореза, приказујући светионик усађен у стену.⁶

⁴ Политика, бр. 1905, четвртак 7. маја 1909. године, *Мокрањчева прослава, Синоћњи свечани концерт у Народном Позоришту*, стр. 2.

⁵ АМК, *Инвентар музејских предмета, Ст. Ст. Мокрањац*, Инв. бр. (42) КИ II 38; *Уговор о привременом давању уметничко-историјских дела ради излагања, закључен између Музеја града Београда и Музеја Крајине у Неготину, 19. 05. 2014. год.*

⁶ Споменица је израђена од две врсте дрвета, техником дубореза. Висина светионика на бази износи 62 *cm*; основа базе је 42 x 33 *cm*; сигнирано: Ј. Крејчик.

Распоред Мокрањчеве композиторске делатноси на кули светиљи.

Састоји се од базе рустично обрађене тако да подсећа на камену хрид. Поред степеница које воде до улаза у светионик, на левом углу урезано је длетом: *Стеви Ст. Мокрањцу*, док је са уже бочне десне стране, на средини урезано: *радио Ј.Крејчић*. База је од тврђег и тамнијег дрвета, вероватно ораховине, док је тело светионика израђено од светлијег и мекшег дрвета. Грађевина се састоји од једанаест редова. Сваки ред чине три поља – камена, на којима су ћириличним штампаним словима уписана композиторова дела, док су његове Руковети означене римским бројевима. Натписи на светионику, који се нижу пратећи композиторову каријеру, почињу од врата здања на којима пише: *Рад у гимназији*, преко његових намештења и најчувенијих композиција. Површином ове симболичке грађевине, од њеног шестог до једанаестог реда, протеже се дуборезана грана ловора са бобицама, који се обавија

Детаљ дубореза са ловоровом граном и лантерном.

око светионика. Изнад ловорове гране, здање је завршено двостепено издигнутом лантерном осмоугаоног облика, са полулоптастим кровом, док је око лантерне ограда са натписом: БЕ-ОГРАДСКО ПЕВАЧКО ДРУШТВО. На самом врху је метални диск са траговима позлате и простором за завртањ, на коме се вероватно налазила лира. Сегментом у облику ограђене лантерне формиран је поклопац, док је унутрашњост светионика издубљена.⁷ У овом отвору се налазила рукописана споменица, такође уручена Мокрањцу приликом његове јубиларне прославе.

Дуборезана кула светиља дело је вајара и дрворесца Јарослава Крејчика, пореклом Чеха, који је вајарско образовање стекао у минхенској уметничкој школи. Крејчик је у Београд стигао крајем XIX века, да би се у њему трајно настанио и отворио 1905. године „Српску резбарску школу“. Учествовао је такође у креирању црквене уметности, радећи на иконостасима за манастире Раковицу и Вратну, као и за цркву у Краљеву. Већи део радног века провео је као педагог у занатско-уметничкој резбарској школи, коју је и основао. Такође, забележено је у београдској штампи да је 1908. године Крејчик, за своје уметничке радове у резбарству, одликован на Лондонској изложби највећом наградом – *grand prix*. Период од оснивања резбарске школе до почетка Првог светског рата био је веома плодан, те су организоване бројне изложбе на којима су приказивани радови ученика ове школе.⁸ Оно што је међутим мање познато, јесу радови самог мајстора Крејчика, чија прецизнија и обухватна хронологија није до данас састављена. Стога је кула светиља, сигнирана од овог уметника и предата Мокрањцу 1909. године, значајна будући да настаје у време када је он веома уметнички афирмисан, присутан и угледан у српској средини.

О идеатору ове симболичке структуре за сада можемо само нагађати. Наручена је од стране Београдског певачког друштва, чија вишедеценијска традиција патриотског удружења, које пропагира националну културу и српски мелос, укључује искуства бројних наступа, јавних манифестација и ефемерних прослава, као и стратегија сопствене визуелне репрезентације.⁹ Симболичка грађевина, израђена поводом композиторовог јубилеја, концептуално је уобличена

⁷ Дубина унутрашње шупљине је 19 *cm*.

⁸ У. Рајчевић, *Српска резбарска школа Јарослава Крејчика у Београду (1905–1914)*, у: Зборник 28-29, Музеј примењене уметности, Београд 1984/1985, 127-135, упор. нарочито: Дипломски рад Јарослава Крејчика било је дуборезано кућиште за часовник, са мотивом дивокозе на стени, стр. 128, сл. 1.

⁹ И. Борозан, *Естетизирање, театрализација и национализација грађанства: Прослава Београдског певачког друштва 1903.*, у: Наслеђе, бр. XII, Завод за заштиту споменика културе града Београда, Београд 2011, 33-55.

Дрвена лира, дар чланова Београдског певачког друштва поводом јубилеја, 1909. година, радионица Јарослава Крејчика.

као приказ животног пута и рада истакнутог српског композитора Мокрањца, алудирајући на његову културну улогу националног хероја, чије дело попут светлости указује на сигуран пут будућим генерацијама које ће креирати националну културу.¹⁰ Умањена, монументална споменичка структура коју је израдио Јарослав Крејчик, припада такође и артефактима укљученим у богату историју деловања и рада Београдског певачког друштва, те стога у његовим редовима могуће можемо тражити и непознатог идеатора.

Још једна од меморабилија настала поводом прославе Мокрањчевог јубилеја, уручена током свечаности у Београду, јесте дрвена лира са три сребрне струне.¹¹ Изведена је техникама резања и дуборезања од ораховог дрвета, настала вероватно такође у Крејчиковој радионици, односно резбарској школи.¹² Ова меморабилија обликована је тако да се над тростепеном базом издиже лира у облику латиничног слова *V*. Дуж ивице урезана је линија која прати њену контуру и два дрвена закивка на попречној греди. Из горњег уздигнутијег десног угла спушта се ка левом доњем углу трака у форми ленте, са

волуасто завијеним врхом и доњим слободним крајем. На траци се налази натпис: */Редовни чланови и чланице Беогр. Певачког Друштва/ своје учитељу Стеви Ст. Мокрањцу /на дан 25то годишњице*

¹⁰ О концепту националног хероја из области културе, види: Н. Макуљевић, *Уметност и национална идеја у XIX веку, Систем европске и српске визуелне културе у служби нације*, Београд 2006, 91-121.

¹¹ АМК, *Инвентар музејских предмета, Ст. Ст. Мокрањац*, Инв. бр. (41) КИ II 37; *Уговор о привременом давању уметничко-историјских дела ради излагања, закључен између Музеја града Београда и Музеја Крајине у Неготину, 19. 05. 2014. год.*

¹² Постоље је димензија 23,5 x 7,5 *cm*; висина средњег дела је 40,5 *cm*.

6. маја. 1909. год./, док са задње стране пише /Београд. Вертикално су по средини постављене три жице лире, завршене металним куглицама, на којима су видљиви трагови позлате.

Лира као пригодан дар композитору, као симболички пиктограм усталила се на заставама и ознакама многих певачких друштава у XIX веку. Своју амблематичност жичани инструмент темељио је на античким аполинијским митовима у којима је имао важну улогу, те је прихваћен као симбол музике и песничке уметности.¹³

ПУТНЕ УСПОМЕНЕ

Поједини предмети из заоставштине композитора, везани су за његова бројна путовања која је током своје каријере предузимао. Велики број концерата одржао је гостујући са Београдским певачким друштвом широм балканског простора, Централне Европе, Русије и бројних других земаља.¹⁴ Такође, предузимао је и индивидуална путовања ради бањског лечења или обиласка италијанских градова са породицом. О Мокрањцу као преданом путнику, који је са својим хором ширио словенску музику и српску културу на европском простору, али и прихватао и доносио делове традиција са којима се на својим путовањима сретао, сведоче поједини предмети као вид путних успомена.

Један од првих већих интернационалних успеха Мокрањац је остварио на хорској турнеји, током које је 1895. године најпре обишао бугарску престоницу Софију и потом стигао до Цариграда. Београдско певачко друштво поздравило је на паради селамлика султана, на његовом пролазу до џамије ради молитве. Концерт је одржан у *Илдиз сарају* и позоришту *Petits Champs*, а присуствовали

Сто донесен са путовања у Цариград, османска радионица, XIX век.

¹³ Р. Гревс, *Грчки митови*, Београд 1990, 70-76.

¹⁴ П. Коњовић, *Стеван Ст. Мокрањац*, Нови Сад 1984, 130-131.

су му страни посланици, велики везир Џевад-паша, министри, маршали и паше Османске империје. Извођене су Мокрањчеве композиције, те македонске и бугарске народне песме, као и композиције Брамса. Под псеудонимом Саид-ефендија, представио се Мокрањац публици турском песмом *Бирчаре си јок*, за мешовити збор и тенор. Наступ је од публике пропраћен овацијама, а поједине композиције изводили су наново.¹⁵

Са овог путовања донео је Стеван Мокрањац сточић, израђен од тамног дрвета и украшен интарзијом и маркетеријом од кости, седефа, ебоновине и корњачевине.¹⁶ Сто је полигоналан, десетоугаон, постављен на ногаре међусобно спојене преломљеним луковима. Углови ногу интарзирани су светлим дрветом у форми прекинуте линије, док се изнад лукова налази шах поље од седефа и дрвета. Горња плоча је десетоугаоног облика. Уз ивицу је интарзија од кости, у форми цик-цак линије, а затим следе још две траке изведене седефом. Потом је уз ивицу трака од кости, на коју се наставља поље од дрвета. Средишњи део панела испуњен је декоративно мрежом, начињеном од правоугаоних комада седефа, међу које су наизменично постављене коцке од црног ебоноса и корњачевине. У кружном оквиру на средини сточића је маркетирани орнамент у форми османске тугре, израђене од корњачевине која је уметнута у позадину од седефа.

Плоча стола, декорисана седефном маркетеријом и тугром од корњачевине.

Описана форма мобилијара припада типу полигоналног стола – „курси“, нарочито присутног у арабљанској и османској култури. Ова врста вишеугаоних столова среће се једнако у култној намени, као и у свакодневици оријенталне културе становања, чији је саставни део.¹⁷ Сто је извесно изведен у некој од цариградских радионица. Седефна маркетерија којом су украшавани различити предмети и мобилијар, ушла је у значајнију употребу под утицајем

¹⁵ *Нав. дело*, 132-134.

¹⁶ Висине је 50 *см*, табла је пречника 45 *см*.

¹⁷ В. Хан, *Интарзија на подручју Пећке Патријаршије XVI-XVIII в.*, Нови Сад 1966, 24.

Самовар, Русија, крај XIX века.

цариградских дворских мајстора од XVII века.¹⁸ Орнамент од корњачевине, у форми султанске тугре куће Османа, недовољно је јасно изведен да би могао бити прецизно идентификован и рашчитан, будући да поседује све формалне елементе које тугра мора да поседује: две овалне петље са леве стране, три вертикалне линије у средини, две паралелне линије на десној страни и сложено прецизно калиграфско поље на дну које би требало да садржи име султана, његове титуле, име оца и молитве.¹⁹ Драгоцени материјали упућују такође на неку од угледнијих цариградских радионица, које су деловале током XIX века. Према усменом казивању, сто је након концертног успеха поклоњен композитору, као вид награде и признања.²⁰ Још једна османска меморабилија била је видно истакнута у трпезарији Мокрањчевог дома – изнад сервана висила је златовезена тугра на округлом текстилном купону, док су бочно од ње била два ромбична панела, на којима су биле закачене медаље и признања композитору.²¹

Наредне 1896. године Мокрањац је хор Београдског певачког друштва повео у Русију. Наступали су најпре у Петрограду, потом у Нижњем Новогорду, затим у Москви и напоследку у Кијеву. Извођена су дела српских и руских композитора, а турнеја је пропраћена писањем и позитивним критикама руске штампе.²²

Са путовања у Русију Мокрањац је донео самовар, предмет веома типичан за руску културу, свакодневне навике тамошњег народа и обичај приправљања чаја.²³

¹⁸ В. Хан, *нав. дело*, 9-39; 94-95; Р. Поленаковић, *Израда инкрустираних чибука, лула, цигарлука и других предмета украшених седефом и кошћу у Македонији*, Зборник 3-4, Музеј примењене уметности, Београд 1958, 161-173.

¹⁹ S. Umur, *Osmanlı Padişah Tuğraları*, Cem Yayinevi, İstanbul 1980.

²⁰ АМК, *Заоставитина Мирославе Мокрањац Музеју Крајине, преузета 21. фебруара 1992. год*; бр. 5.

²¹ Види: И. Женарју, *Колекција фотографија*, у овој књизи: „Слава у дому Мокрањчевих, Свети Никола 1908. год.“

²² П. Коњовић, *Стеван Ст. Мокрањац*, 134-135.

²³ АМК, *Заоставитина Мирославе Мокрањац Музеју Крајине, преузета 21. фебруара 1992. год*; бр. 6.

Карактеристичан за руско поднебље, месингани самовар припада типу овоидних самовара, чије је тело у облику јајета, глатко полирано без украса, док је уз горњу ивицу украс у форми астрагала. Поклопац има две дрвене дршке облика гљиве, док се на њему налази традиционални држач за чајник, затим цилиндрични додатак за одвод дима коме недостаје ручица, као и завршни поклопац, такође са дршком као на поклопцу. Постављен је на квадратно постоље са четири ноге. Горнионик има два прстена са отворима за ваздух. Ручке

Пунце на поклопцу самовара, ознака радионице.

су масивне, ливене и са дрвеним токареним рукохватима, усађене у средишњи самовара и повијене на горе. Славина је постављена под правим углом, ливена и геометризована.

Овакав тип самовара сведеније форме, израђиван је у руској империји крајем XIX века, што се поклапа са временом Мокрањчевог путовања. На бази самовара утиснуте су према редовној пракси четири пунце, као и на поклопцу две, које идентификују радионицу и Руску царевину као место настанка предмета.

Сачувана грађа документује боравак Стевана Мокрањца у јулу 1898. године у Карловим Варима – *Karlsbad*, где је боравио са Урошем Предићем, стрицом његове тек венчане супруге Марије.²⁴ Са овог путовања донео је вазу од мајолике у стилу сецесије, која је од његових наследника дарована Музеју Крајине.²⁵

Ваза је израђена од мајолике. Основа је бела, док је споља покривена тонираном маслинастозеленом мат глазуром. При врху, биљни преплет формира по две дршке на странама вазе.²⁶ Дуж предње стране, целом висином су пластично изведени цветови и пупољци руже, са листовима у светлозеленим тоновима, док су цветови бледоружичасти. Са задње стране су рељефно истакнути листови и орнамент у облику латиничног

Ваза, сецесија, крај XIX века. рељефно истакнути листови и орнамент у облику латиничног

²⁴ П. Коњовић, *Стеван Ст. Мокрањац*, 144-145.

²⁵ АМК, *Инвентар музејских предмета, Ст. Ст. Мокрањац, Инв. бр. 5*, 213/82.

²⁶ Ваза је висине 51,5 *cm*, док јој пречник у најширем делу износи 16 *cm*.

слова А, а глазура је светлија и тонирана до бледозелене. Овакав тип декоративне уметничке керамике, произвођен је у серијама²⁷ на простору Бохемије, као важног занатско-уметничког центра, који је снабдевао тржиште Централне Европе уметничким и декоративним предметима од порцелана, керамике и стакла.²⁸ Ваза је обликована под стилским утицајем сецесије, али нешто рустичније израде и интерпретације. Према изгледу и карактеристикама настала је крајем XIX века.

Клавир, радионица F. Reukert, крај XIX века, Беч.

²⁷ Са доње стране урезан је радионички број 8448, без других жигова и ознака.

²⁸ З. Маринковић, *Порцелан и стакло*, Београд 1985, 10.

МОБИЛИЈАР И ПОКУЋСТВО

Мобилијар изложен у спомен кући Стевана Ст. Мокрањца, може се разврстати у више категорија – најпре намештај и предмети који су припадали самом Мокрањцу, а потом делови покућства, уз ситне предмете који су се нашли у заоставштини.

Најважнији елемент његовог поседа свакако је био музички инструмент, односно полуконцертни клавир, израђен у Бечу у радионици *F. Peukert*, награђеној 1882. и 1883. године сребрном медаљом за квалитет. Фурниран је смеђим фурниром и декорисан дамаскирањем металном траком дуж ивице поклопца, док су у угловима флорални картуши, допуњени интарзираним овалним седефним медаљонима. Држач за педале је у форми лире, док су предње ноге масивне, полигоналне и постављене на тачкове. Држач за ноте испод поклопца је украшен дуборезом. На клавиру је месингана плочица са натписом: „Клавир почившег Стевана Ст. Мокрањца композитора сада својина Првог београдског певачког друштва“.

Писаћи сто Стевана Ст. Мокрањца, крај XIX века.

Поред клавира, значајани предмети Мокрањчеве заоставштине, уско повезани са његовим професионалним животом и стваралаштвом, јесу његов писаћи сто са пратећом столицом и ормар за књиге, односно библиотека.²⁹

²⁹ АМК, *Инвентар музејских предмета, Ст. Ст. Мокрањац*, Инв. бр. (41) КИ II 37; *Уговор о привременом давању уметничко-историјских дела ради излагања, закључен између Музеја града Београда и Музеја Крајине у Неготину*, 19. 05. 2014. год.

Писаћи сто израђен је од светлог смеђег дрвета, једноставних геометријских форми. Радна плоча постављена је на два бочна ормарића, изнад којих су три фиоке, једна на средини и две бочно. Горња радна површина тапацирана је зеленом чојом, док су ивице стола од дрвета. Столица такође припада типу намештаја који је индустријско - занатски произвођен с краја XIX века. Извијене линије ногара и наслона, као и седишњи део тапациран шпанском трском, одговарају типу столица

Сто за пушење, XIX век

*Столица,
Стевана Ст. Мокрањца,
крај XIX века.*

*Библиотека, Стевана Ст. Мокрањца,
крај XIX века*

и дрвоног намештаја израђиваног од стране браће Тонет у Бечу (*Gebrüder Thonet*), који је сматран савременим и удобним у Мокрањчево време.

Библиотека је као и сто израђена у локалној столарској радионици. Припада типу дрвоног намештаја који настаје за грађанство, једноставне и чисте геометријске форме, без сувишне декорације која се јавља и развија почетком XX века.

Орман за књиге састоји се од постоља у виду креденца, са двоје врата изнад којих су фиоке. Горњи део формиран је у виду кутије са застакљеним двокрилним вратима. Доња врата украшена су по средини једноставним геометријским орнаментом.

Поред дела радног амбијента, сачуван је у композиторовој заоставштини и сточић за пушење.³⁰ Оваква врста наменски израђиваног комадног намештаја, представља композитан

Трпезаријска витрина са дуборезом Мице Мокрањац, почетак XX века.

тип предмета намењен различитим видовима конзумирања дувана, везан за грађанску културу која је овој навици давала извесну ритуализовану и естетизовану форму.³¹ Сточић је округлог облика, постављен на три токарене ноге, учвршћене мањом хоризонталном плочом. На горњој плочи, у средишту је постављена кутија за дуван – цигарете, декорисана металним апликацијама, као и слободне ивице стола. Око кутије распоређени су држачи за остатак прибора, најпре две пепељаре са металним улошцима, затим држач за палидрвца, чирак за свећу такође са металним улошком и цилиндрични секач за цигарете.³²

Мастионица, сецесија, крај XIX века.

Пепељара са фигуром орла, крај XIX века.

У покушају да се верно реконструише композиторов радни амбијент у спомен кући, на писаћем столу постављена је мастионица са пером за писање. Овакав тип ливених мастионица од легуре метала, изведен у рустификованој варијанти сецесије, карактеристичан је за подручје Централне Европе у коме се Мокрањац кретао и из које је у српску средину импортован велики број истористи-

³⁰ АМК, *Инвентар музејских предмета, Ст. Ст. Мокрањац*, Инв. бр. (43); *Уговор о привременом давању уметничко-историјских дела ради излагања, закључен између Музеја града Београда и Музеја Крајине у Неготину*, 19. 05. 2014. год.

³¹ М. Крижанац, *Ars Fumandi*, МПУ Београд 2007, 26; 43.

³² Упор. М. Крижанац, *нав. дело*, 89.

Комода, дуборез Мице Мокрањац, почетак XX века.

чки изведених предмета. Поред мастионице, изложена је и округла пепељара са фигуром орла раширених крила.

Део породичне заоставштине, дароване Музеју Крајине од Мокрањчевих наследника, везан је и за његову супругу Марију – Мицу Мокрањац, рођену Предић. Она је у дуборезу израдила фронтоне једног застакљеног ормана намењеног трпезарији, као и једне мање комодe са три фиоке. Такође, њен рад су и две резбарене столице и један мањи сточић.³³ Није познато када се и где Мица Мокрањац учила дуборезу. Оно што је међутим познато, на примеру Крејчикове резбарске школе, јесте да велики број девојака из угледних грађанских породица у Београду похађа баш часове дуборезања, а савладан уметнички занат и успех у раду приказиван је на изложбама.³⁴ Стога се дуборезани комади које је извела Мица Мокрањац, могу посматрати у контексту времена и културе, у којој су девојке из имућнијег грађанског слоја у своје образовање укључивале и познавање уметничких заната, које су касније могле практиковати као вид личног интересовања и израз креативности.

Трпезаријска витрина једноставног је правоугаоног облика, састављена од доњег дела у виду креденца над којим су две фиоке, и горњег правоугаоног дела застакљеног двокрилним вратима. Фронтови врата у доњем делу дуборезани су спиралним орнаментом, волутама и листовима. Фиоке су глатке, као и вратнице које држе дуж ивица брушено стакло витрине.

Дрвене столице, израдила Мица Мокрањац, почетак XX века.

Комода је такође правоугаона. Састоји се од доње касете са вратима, над којом су три фиоке. Фронтови су украшени дуборезом, и то цик-

³³ АМК, *Заоставштина Мирославе Мокрањац Музеју Крајине, преузета 21. фебруара 1992. год.*

³⁴ У. Рајчевић, *Српска резбарска школа*, 130-134; написи у штампи хвалили су „рамове и огледала Једвиге Сондермајер, затим естетичке полице Наталије Ристић, скулптуру грабљивице Ангелине Стефановић те пластичну декорацију астала, рама и огледала Маре Ђорђевић“, и других ученица резбарске школе.

-цак линијом, лепезастим орнаментом у угловима, док је на средини врата бадемасто поље у коме је осмокрака звезда. Дрворезана декорација овог комада намештаја није тематски повезана са трпезаријском витрином.

Две дрвене резане столице такође припадају намештају из Мокрањчевог дома, који је израдила његова супруга. Столице су равних ногу и седишта, док је наслон резан из комада тако да формира декоративно поље. Према типу може се надовезати на искуства народне орнаментике и дрвореза, који су извесно Мици Мокрањац послужили као узор у њиховој изради.

*Сточић,
оријентална
израда.*

*Сто, дар Виде
Лазаревић-Мокрањац.*

Очуван комад намештаја је и један сасвим једноставан сто, са благо извијеним ногама и равном плочом, дарован такође музеју од потомака породице Мокрањац.³⁵

Међу дрвеним дуборезаним намештајем налази се и један мали сто, обојен тамним бајцом. Горња плоча је квадратна, покривена у целини дуборезом. Постављена је на четири ноге, резане тако да формирају преломљени лук. Ове површине украшене су такође геометријским мотивима, а по типу сто припада оријенталној изради.³⁶

Из заоставштине породице даровани су и поједини мањи предмети, попут месингане тацне са филџанима за кафу и једне гасне

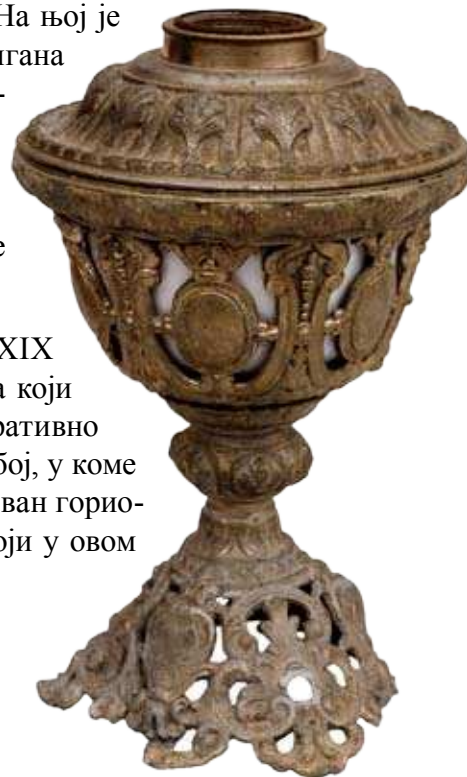
*Месингана тацна са зарфовима,
почетак XX века.*

³⁵ Музеју је предмет даровала Вида Лазаревић-Мокрањац, 06. септембра 1976. године.

³⁶ АМК, *Заоставштина Мирославе Мокрањац Музеју Крајине, преузета 21. фебруара 1992. год.*

лампе.³⁷ Месингана тацна је округла, са плитким ободом. На њој је калиграфски искуцан натпис арапским писмом. Три месингана зарфа састоје се од мале округле стопе и полулоптасте чашнице декорисане вегетабилном орнаментиком. Четврти зарф има малу стопу и купасту чашу са назубљеном таласастом ивицом, а декорисан је хоризонталним линијама. Овај тип металног покућства, везан за османски културни круг, био је присутан на подручју Србије и почетком XX века.³⁸

Постоље гасне лампе, изведено у другој половини XIX века, припада типу истористичких декоративних предмета који су настајали на подручју Централне Европе. Овај вид декоративно изведене гасне лампе састоји се од постоља ливеног на пробој, у коме се налази порцелански уметак за гас. На њега је причвршћиван горионик са фитиљем који обично држи и стаклени заклон, а који у овом случају недостаје.

*Постоље гасне лампе,
друга половина XIX века.*

*Сребрно кандило,
филигран, XIX век.*

Пред кућном иконом Светог Николе³⁹ породице Стевана Ст. Мокрањца, висило је сребрно кандило, начињено од филиграна, тракама и прстеновима са гранулама. Подељено је у два овална сегмента, већи који држи чашу за уље и мањи завршен сребрним жиром. Кандило је декорисано ливеним анђеоским фигурама дуж обода, и постављено на три ланца са филигранским

³⁷ АМК, *Заоставштина Мирославе Мокрањац Музеју Крајине, преузета 21. фебруара 1992. год.*

³⁸ И. Трајковић, *Метално покућство и посуђе*, Народни музеј, Ниш 2002, 81-85.

³⁹ Види: И. Женарју, *Икона Светог Николе*, у овој књизи.

нодусима у средини, док је матица која их држи прикупљене ливена на пробој. Према типу и декорацији, изведено је у јужнобалканској радионици половином XIX века. Поводом 125-годишњице рођења Стевана Ст. Мокрањца, спомен кући су 1981. године, од стране Мирославе Мокрањац, дарована три пиротска ћилима.⁴⁰ Сва три ћилима неједнаке величине, припадају истом типу и украшени су

Пиротки ћилим, смирјанска шара, крај XIX века.

Пиротки ћилим, кувери, крај XIX века.

Пиротки ћилим са смирјанском шаром, на бордури Рашићева плоча, почетак XX века.

⁴⁰ АМК, *Инвентар музејских предмета*, Ст. Ст. Мокрањац, Инв. бр. 48; 49; 50.

смирјанском шаром, за коју је карактеристична хоризонтална подела такозваним *куверима*, испуњеним вишебојним мотивима: *ромбовима*, *октаподима*, *бибицама* и *перцима*. Између *кувера* је на овим ћилимима карактеристичан орнамент назван *очила*, док се на два ћилима јавља и стилизовано слово С. На два су бордуре изведене мотивом *корњаче*, док је на трећем *Рашићева плоча*.⁴¹

Поједини предмети који потичу из заоставштине неготинских градских трговаца, а којима је спомен поставка допуњена и контекстуализована, припадају групи декоративних објеката свакодневице. Произвођени су полуиндустријски у серијама, штанцовани углавном од различитих легура уколико су били од метала, и као такви, тековина су истористичке епохе исто колико и технике галванопластике и посребривања којим су израђивани. Намењени

Ентеријер са делом трпезарије Мокрањчеве спомен куће у Неготину.

⁴¹ Упор.: М. Витковић-Жикић, *Пиротски ћилими*, МПУ Београд 2001, 195-196; 213-214.

Фрутијера са чапљама, легура метала, друга половина XIX века.

широком грађанском слоју, чију су стварност естетизовали, коњуктурни предмети различитих намена и материјала били су карактеристични за простор како Централне Европе тако и Србије, у периоду названом – *fin de siècle*.

Овој великој групи сродних објеката припадају предмети попут чиније са чапљама, која је начињена од легуре метала ливењем, у форми овално издужене, степенасто профилисане посуде на округлој стопи. Дршке су изведене у облику стилизованих чапљи, а на свакој се налази по један прстен. Сродна је и округла месингана посуда на ниској бази типа стоне фрутијере, изведена

Фрутијера, месинг, крај XIX века.

пресовањем и допуњена ливеним дршкама, те покривена посребрењем.

Различите корпе и чиније са стакленим уметцима, намењене декорисању стола и послуживању, извођене су комбиновањем стакла и метала, а такође су биле веома распрострањен тип покућства у датом периоду.

Сабрани из заоставштине, лични предмети, меморабиле, успомене са путовања и делови мобилијара породице Мокрањац, осликавају не само њихове личне навике и афинитете већ и припадност друштву које је свој приватни простор артикулиса-

Бомбоњера, легура метала и стакло, крај XIX века.

Стонa корпа, посребрена метална легура, стаклени уметци, крај XIX века.

ло на веома сличан начин, широм европског простора, чак и позног Османског царства, које се постепено преображавало управо савременим тековинама индустријализације и производима из периода историзма. Српско грађанство кретало се током XIX века између двају културних модела, али је, као на примеру Мокрањчеве заоставштине, видљиво да је на крају века било опредељено за њима савремене тековине више него за различите видове ретроспективности.

PERSONAL LEGACY AND OBJECTS FROM THE MEMORIAL HOUSE OF STEVAN STOJANOVIĆ MOKRANJAC IN NEGOTIN

A significant number of personal objects and memorabilia which belonged to the famous Serbian composer Stevan Stojanović Mokranjac are exhibited in his memorial house in Negotin. The displayed legacy consists of objects originating from the famous composer's surroundings such as furniture and household objects but also mementos from his travels throughout Europe. An important group of objects in the collection contains artistically manufactured memorabilia presented to the composer on the occasion of the solemn celebration of twenty five years of his artistic influence and work. The very ambient of the memorial house also depicts the local cultural history of Negotin Krajina, the birthplace of the composer, since certain displayed objects belonging to the civil culture of Negotin from the XIX and the first decades of XX century are displayed as a complement to the remainder of the collection, thus contextualising the exhibited material in more detail within the epoch when the prominent composer lived and created.

The celebration of Mokranjac's jubilee took place in Belgrade in May 1909. On that occasion he was presented with St Sava's Medal of the Third Grade by King Petar I Karađorđević. During the same event he was presented with a memorabilia in the shape of a lighthouse made of wood and created by the sculptor Jaroslav Krejčik. Moreover, he was given a wooden lyre by the members of the Belgrade Singing Society. These important memorabilia are preserved to this day and exhibited in the memorial house of Stevan Stojanović Mokranjac.

Among the objects Mokranjac brought from his travels representing the cultures he encountered, an Ottoman table of kursi type and one samovar from Russia but also a Secessionist vase from Bohemia are preserved. The collection also entails parts of dining furniture such as chairs and cupboards adorned by wood carving techniques and made by his wife Mica Mokranjac. Numerous household objects and Pirot rugs are also preserved in the house testifying about the way of life of the famous Serbian composer and cultural models through which he passed at the turn of the XX century.